

szálásában fedezi föl, félreérthetetlen jeleként annak, hogy nem alkotó módon közelítette meg a szóban forgó prózát, s hogy az valójában nem ihletője volt, hanem csak apropóul szolgált számára. A ma is élő írók regényeiről, elbeszéléseiről készített torzképekben eltekint ugyan ezektől a fogásoktól, ám amit helyettük kínál, az is merőben külsőleges. Fülledt, olcsó kétértelműségek, fekáliák, popsik és lópikulák váltják itt rendre egymást, e jelenséget azonban, mondanunk sem kell talán, nem szeméremből vagy szemérmeskedésből tartjuk aggasztónak, és nem is azért, mintha a kiemelkedő magyar alkotók reputációját kellene féltenuünk, hanem mert a könyvecske levegőtlen sematizmusából nem vezet út a karikírozott írásművek világa felé. Márpedig nélkülük ezek a paródiák semmiképpen sem mutathatnak túl önmagukon és a bennük foglaltakon. Annál kevésbé, mert Bogdánfi Sándor nem csupán invenció híján, de esetenként szándékosan is eltávolodik a művektől, s szerzőjüket mint embert, magánszemélyt gúnyolja ki.

Elhibázott, ötletszegény, szomorúan felszínes gyűjtemény tehát a *Magyar sirodalom*, amelyet a *Sirodalmunk* könyvének némely remeklésére emlékezve fásultan s azzal a végkövetkeztetéssel tesz le az ember, hogy Bogdánfi Sándornak bizony kár volt versenyre kelnie a nemrégiben megjelent *Nevető parnasszussal*.

UTASI Csaba

A TELEVÍZIÓRÓL — HÁROM SZEMSZÖGBŐL

Hermann István: *Televízió, esztétika, kultúra*, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976; Halász László: *A képernyő tekintete*, Gondolat, Budapest, 1976; *A televíziós jelenség* (Válogatás és bevezető: Szecskő Tamás), Gondolat, Budapest, 1976

Az elmúlt hónapokban zajló, televíziónk körüli viták során nem egy helyen olvastuk, vagy éppenséggel le is írtuk, mennyire szűkös a televíziós szakirodalom, s míg tartottak e viták, Budapesten gyors egymásutánban három televízióval foglalkozó könyv is megjelent, mintegy a műfaj expanzióját sejtetve. Mindjárt meg kell mondani, hogy három valóban érdekes és izgalmas könyvről van szó, mind a három alkotás sajátos, abban az értelemben, hogy más-más oldalról közelít a témához.

Hermann István, akit eddig filozófiai munkái mellett a színházzal és filmmel kapcsolatos tanulmányai alapján ismertünk, most a televízió iránti érdeklődéséről számol be a *Televízió, esztétika, kultúra* című könyvében, de nem történeti vizsgálódást végez, ahogyan arra a könyv címéből esetleg következtethetnénk, hanem kísérletet tesz a televízió természetének filozófiai feltárására. Hermann filozófiai megközelítésével szem-

ben Halász László *A képernyő tekintete* című munkájában a pszichológus szemszögéből igyekszik egységes képet festeni a televízióról, míg a harmadik könyv — a Szecskő Tamás válogatásában megjelent *A televíziós jelenség* című antológia — főleg szociológiai tanulmányokat közöl: összefoglaló elméleti cikkekben igyekszik feltárni, hogy az élet mely dimenzióit befolyásolja leginkább a televízió.

A három könyv közül legizgalmasabbnak Hermann István könyve ígérkezik, nemcsak azért, mert egyedülálló kísérlet a televíziót érintő kérdések filozófiai megközelítésére, hanem azért, mert sikeresnek tartjuk kísérletét, hogy a televíziót a filozófia koordináta-rendszerén belül elemzi.

Hermann a dialektikus materializmus talajáról vizsgálja a televíziót. Munkája pedig nem más mint kísérlet arra, hogy filozófiai szintézist teremtsen e médium sajátosságairól. Abból indul ki, hogy a televízió „közvetlen jelenségvilágunkkal legszorosabb kapcsolatban tartó médium”, tehát csakis a valóságra, az élet spontán megnyilvánulásaira épülhet, s mint ilyen, mindennapjaink relatíve hű tükrözője. A valósághoz kötöttségéből ered aztán, hogy sohasem szakadhat el a „társadalom gondolat-, tudás- és valóságvilágától”, vagyis az osztársadalmi ismeretektől. A televízió tehát semmiképp sem csupán gigantikus napi montázs a társadalom önismeretéről, hanem jóval több ennél, gondolatokat és eszméket a vizuális eszközök sajátosságaival közvetítő médium.

A könyv írója a televízió két sajátos természetét ismeri fel, az *általánosat* és a *különösét*. Az általános alatt tárgyalja az elméleti kérdéseket, a televízió avantgarde- és reflexiós jellegét, a személyiséghez való viszonyulását, hatását, esztétikai igényét stb., míg médiumunk különös természetét a televízió játékfajtaiban, a sorozatokban és a humorban a képernyőn való megjelenítésében látja.

Módszertanilag vizsgálva a könyvet, azt mondhatnánk, hogy Hermann István először problémakomplexumokat állít föl, a vizsgált „anyagot” filozófiailag értelmezi, és az így kapott eredményt alkalmazza ismét a televízióra. A módszer hatásos, s elsősorban abban lehet hasznos, hogy hozzásegít a képernyő kínálta művészi ismeretek felfedezéséhez, az esztétikai értékek feltárásához. A könyv nyelve nem a népszerű ismeretterjesztő művek szintjén mozog, hanem magasröptű filozófiai értekezés, s egészben véve nyilván csak a filozófiában jártasabbak számára érthető. Számos új fogalommal, szókapcsolattal találkozunk benne, s ez első pillanatra zavarólag hathat, de semmi esetre sem szabad félőni a szerzőnek, mert — mint már utaltunk is rá — úttörő munkáról van szó, s a könyv valóban komoly kísérlet a televízió társadalmi alapvonásainak megrajzolására.

Ha most röviden szeretnénk megfogalmazni, mit is tartalmaz tulajdonképpen Halász László *A képernyő tekintete* című könyve, azt mondhatnánk: tanulmányokat arról, milyen pszichológiai hatást gyakorol a nézőre és hogyan hat az emberi személyiség kialakulásában a televízió. A kérdés valóban izgalmas, hiszen ahhoz, hogy a tévé hat a személyiségre, nyilván nem fér kétség, de annak megválaszolásával, hogy hogyan, mindaddig adósak pszichológusaink. Márpedig ha igaz, hogy a televízió térhódítása óta kevesebbet olvasunk és mégis többet tudunk, akkor az feltehetőleg elsősorban a televízió érdeme. Pótolja az újságot éppúgy, mint a beszélgetőpartnert, sőt részben még a színházat, filmet sőt az irodalmat is. A kép által nemcsak napi események jönnek be a szobába, hanem már a regény is ott játszódik le szemünk előtt. Más kérdés természetesen, hogy a televízió nem pótolhatja teljes egészében az irodalmat (nem is szándéka neki), de ismereteket nyújt egy-egy műről, megadja a környezetet, megrajzolja a regény hőseit, „elmeséli” a sztoriját stb.

Halász László nem a televíziót vizsgálja, hanem magát a befogadót. Könyvének egyik fejezete a következő címet viseli: *A befogadó alternatívái: játszótárs, kibic, szurkoló vagy a kultúra elsajátítója*. A néző nem szenved el a műsört, hanem aktív résztvevője (még akkor is, ha „fegyelmetlen”, tehát a képernyő előtt ülve dohányzik, kávézik, másról beszélget stb.), vitatkozik vele, saját ismereteit ellenőrzi, egyszerűen a néző elfogadja, hogy a tévé „lelki aktivitást” követel tőle. „A befogadó megnövekedett együttműködésének vagyunk tanúi. A részvételfokozás gondjaival egyébként a tömegműedium nincs egyedül. Pedig a hagyományos médiumok: a könyv, festmény, szobor, színház a résztvállalásra eleve számíthatnak. A kapcsolatteremtés csak úgy következhet be, ha a befogadó megfeszíti erejét: odafordul, odamegy a médiumhoz, megszerzi azt. Ennek ellenére e médiumok is tartanak tőle, hogy a befogadó kicsúszik hatáskörükből, részvétlen marad.” A fenti idézet Halász László alapállását tükrözi. Kölcsönhatás létezik a médium és a befogadó között. Sokszor e kölcsönhatás pozitív, de van, amikor egyoldalú, csak a nézőre hat, mégpedig negatívan. Erről szól a könyv leghosszabb fejezete, amely az erőszakkérdést tárgyalja. Számunkra a kérdés már csak azért is izgalmas, mert ezzel a témával kíván foglalkozni a májusban megrendezendő országos tévéfesztiválunk kerekasztala, s a portorozi tanácskozás szervezője éppen az Újvidéki Televízió lesz. A kérdés azért fontos, mert a művészetek, elsősorban pedig a film és a televízió felettébb gyakran él vele, hiszen „érdekfeszítő megjelenítésükkel a társas kapcsolatok és a személyiség jellegzetes konfliktusaihoz kinagyított formában férközhet közel.” Az agresszív megnyilatkozása tehát annyira elterjed, hogy megfékezése már aligha lehetséges, viszont a jelenlegi helyzet oda vezethet, hogy a néző egyre természetesebbnek, indokoltabbnak látja az erőszakot, szinte az élet nélkülözhetetlen eszközévé, kellékévé válik. Természetesen

az sem mindegy, hogy krimiben, háborús filmben esetleg az ökölvívó-mérkőzésen tapasztalunk agresszivitást.

Miért van negatív hatása az erőszaknak? „... ha valaki megtanulja, hogy a kudarc okozta feszültségét mások bántásával csökkentse, az embertársain észlelhető fájdalom jelei saját kielégülésének kulcsingerévé válik.”

Halász László könyve állításait számos illusztráló példával támasztja alá, s így érzékelteti a pozitív és negatív hatásokat.

A televíziós jelenség — ezt a kissé különös címet viseli az a könyv, amely a tömegkommunikációval foglalkozó elméleti jellegű írásokat, empirikus kutatási eredményeket, tévétörténeti műsorokat ismertet, és műsorszerkesztési kérdésekkel foglalkozik. Közös nevezőjük a televízió, azaz a televíziós *jelenség*, utalásként az „emberi jelenség” komplexitására.

A könyvet elméleti kérdésekkel foglalkozó tanulmányok vezetik be, de, megítélésünk szerint, ez az antológiászerű kötet kevesebb figyelmet érdemlő része. Az információk bősége és feldolgozásuk módszertana miatt tartjuk hasznosnak, hogy a kötet helyet szorított több, a tv-készülékkel való ellátottság és a televíziónézésre fordított idő elemzéséről szóló tanulmány-nak is. A mind több szociológiai felmérés ellenére is igen kevés megbízható adattal rendelkezünk arról, ki mikor és mennyire nézi a televíziót, noha ezek is igen fontos adatok. John Robison amerikai szociológus *Televízió és szabad idő: tegnap, ma és (talán) holnap* című cikkében többek között az egyes nemzetek televízióval való telítettségét és a nézési időt kutatja. Két jugoszláv város, Maribor és Kragujevac is vizsgált városai között volt, s — ha hihetünk a számainak — nálunk a tv-ellátottság 40—50 százalék között van, a napi tévénézés percértéke pedig nem egészen 60, azaz átlagban valamivel egy óránál kevesebbet töltünk a készülék előtt, nézzük a tévét „elsődleges foglalkozásként”.

Ezekben az írásokban csupán a mennyiségi szempontok dominálnak, s így az egyes országok tévéműsorainak minősége esetleg csak abból sejt-hető, hogy mennyire nézettek.

A könyv *Információk, értékek, normák* című fejezetében két tanulmány is foglalkozik azzal a kérdéssel, milyen következményei voltak a tévén is látott Kennedy-gyilkosságnak, arra a megállapításra jutva, hogy a gyilkosság nemcsak növelte a volt elnök népszerűségét, hanem jelentősen hatott a külpolitika iránti érdeklődésre is. E könyvvel kapcsolatban se bocsátkozzunk felsorolásokba, hiszen akkor nagyon is hosszúra kellene nyújtani a sort. Összegezeként (és a könyv iránti érdeklődés felkeltésére) csak annyit, *A televíziós jelenség* a televízióval kapcsolatos tudományos irodalom immár klasszikusnak tekinthető alkotóit közli. Heterogén az anyag, mint amennyire a televízióval kapcsolatos problematika is az.